

Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGAVE

“Du må se bak atferden min”

"You have to look beyond my behavior”

Andrea Sæhle Samland

Kari Myrland Skrautvol

Lars Kristian Garnes

Kandidatnummer: 345, 450 & 555

Barnehagelærerutdanning, heltid

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Dag Skram

25.05.23

Jeg stadfester at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle

kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Forord

Etter tre fine år på Høgskulen på Vestlandet, er vi nå ved veis ende på barnehagelærerutdanningen. Å arbeide med denne bacheloroppgaven har vært spennende, givende og lærerikt. For at vi har kunnet komme i mål med oppgaven, er det personer vi ønsker å takke.

Tusen takk til informantene våre som ønsket å stille til intervju. Intervjuene ga oss enda mer motivasjon for arbeidet videre, og det var inspirerende å lytte til informantene. Uten de, hadde det ikke vært mulig for oss å kunne svare på problemstillingen vår.

Takk til medelev som stilte på pilotintervjuet vårt, og kom med tips som vi kunne ta med oss videre.

En stor takk til vår veileder, Dag Skram. Han har gitt oss gode, konstruktive og hjelpende tilbakemeldinger i løpet av bachelorarbeidet. Dag har mange erfaringer og viktig kunnskap som har vært til stor hjelp for oss.

Vi som gruppe har arbeidet godt i lag, hvor vi har inspirert hverandre for å komme i mål. Vi gleder oss og er veldig spente på veien videre.

Abstract

The topic of our bachelor's thesis is how pedagogues work to include five-year-olds with disruptive behavior in free play. Based on our research question, the text has a consistent focus on four themes: free play, disruptive behavior, inclusion, and facilitation. We conducted three qualitative interviews with three kindergarten teachers from different kindergartens.

The results show that children with disruptive behavior are vulnerable and insecure. The behavior is complex and individual. Common for children with disruptive behavior is that unstructured activities such as free play can be difficult and that many will therefore need support. The staff has an important role in collaborating with the staff group and parents to facilitate and implement measures where necessary. Relevant to this task has been to look at the development of disruptive behavior associated with the transition from kindergarten to school and how best to prepare these children.

The results show that the kindergarten staff is working well on this topic, but we see the need for increased competence among staff regarding different behavioral patterns by children in kindergarten.

Innhold

Forord	1
Abstract	2
1.0 Innledning	4
1.1 Bakgrunn for valg av problemstilling.....	4
1.2 Oppgavens oppbygging.....	4
2.0 Teori	5
2.1 Fri lek.....	5
2.2 Utagerende atferd.....	6
2.3 Inkludering.....	8
2.4 Tilrettelegging.....	9
3.0 Metode	10
3.1 Kvalitativt intervju.....	11
3.2 Valg av informanter.....	11
3.3 Etske utfordringer.....	12
4.0 Empiri	12
4.1 Fri lek.....	13
4.2 Utagerende atferd.....	13
4.3 Inkludering.....	15
4.4 Tilrettelegging.....	16
5.0 Drøfting	17
5.1 Fri lek.....	17
5.2 Utagerende atferd.....	19
5.3 Inkludering.....	21
5.4 Tilrettelegging.....	22
6.0 Avslutning	25
7.0 Litteraturliste	27
8.0 Vedlegg	29
8.1 Informasjonsskriv.....	29
8.2 Samtykkeskjema.....	31
8.3 Intervjuguide.....	32

1.0 Innledning

I vår bacheloroppgave vil vi gå inn på temaet utagerende atferd og inkludering av barn med den type atferd i fri lek. Vi har alle tre erfaring med utagerende barn, både fra tidligere jobb og i praksis gjennom studiet. Fokuset i oppgaven blir rettet mot hvordan det jobbes med utagerende atferd hos barn i fem årsalderen i barnehagen.

1.1 Bakgrunn for valg av problemstilling

Vår erfaring med utagerende barn har satt spor, og vi ønsker å opparbeide oss nok kunnskap og kompetanse til å kunne møte disse barna på best mulig måte. Dette ser vi på som nødvendig for å blant annet kunne ivareta det rammeplanen formulerer om «å forebygge, stoppe og følge opp diskriminering, utestenging, mobbing, krenkelser og uheldige samspillsmønstre» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.23).

Et kjennetegn ved den utagerende atferden er at følelsene tar overhånd, og dette kommer gjerne til uttrykk i kommunikasjon, samhandling og relasjoner til andre (Kinge, 2020, s.31). I tillegg ønsker vi å finne ut av om overgangen mellom barnehage og skole kan være en kilde til utagerende atferd hos femåringen. Nyere forskning viser en økning i antall fysiske overfall på lærere på de to yngste trinnene i skolen (Haugen, 8.mars 2023). Ogden (2022) trekker frem at “førskolealder er en kritisk periode for barns utvikling av sosiale og emosjonelle ferdigheter, som igjen legger grunnlag for sosial og emosjonell kompetanse” (Ogden, 2022, s.62). Samtidig er dette en alder hvor det er vanskeligere å sitte i ro, lytte og lære. Her poengterer han viktigheten med voksne som hjelper med å regulere følelser og atferd (Ogden, 2022, s.62). I en forskningsartikkel gitt ut av Universitetet i Stavanger, påpeker de at om man skal oppnå gode resultater rundt endring av negative atferdsmønstre, bør arbeidet starte tidlig (Halsan, 2012), og barnehagen vil være en viktig arena rundt den tidlige innsatsen.

Vi har valgt å formulere vår problemstilling slik:

“Hvordan legger pedagogen til rette for inkludering av barn i fem årsalderen med utagerende atferd i fri lek?”

1.2 Oppgavens oppbygging

Ut fra problemstillingen har vi valgt følgende temaer som vil danne en ramme for oppgaven: fri lek, utagerende atferd, inkludering og tilrettelegging.

Først vil relevant teori bli belyst knyttet opp mot vår problemstilling og de fire utvalgte temaene. Videre presenterer vi vårt metodevalg der vi presiserer hvordan og hvorfor vi har brukt valgt metode. Deretter kommer empiridelen vår, hvor relevante funn og resultat blir presentert. Mot slutten av oppgaven vil vi drøfte resultatet vårt opp mot problemstillingen og teori.

2.0 Teori

Teorien vil beskrive, analysere og forklare fagets fenomener (Jørgensen & Rienecker, 2013, s. 180). Gjennom bruk av teori vil vi definere begreper, som danner grunnlaget for drøftingsdelen vår og oppbygningen av oppgaven videre.

2.1 Fri lek

Den frie leken kan ikke forklares med en enkel definisjon. Kibsgaard (2018) beskriver leken som livsviktig for barna. Han belyser videre at det å mestre lek fører til at barn mester livet sitt sammen med andre barn. Barns frie lek sees på som spontan (Fodstad et al., 2021, s.17). Det er en rekke positive egenskaper som kobles til lek. Den er frivillig, indremotivert og lystbetont. I tillegg blir det hevdet at lek brukes som et pedagogisk redskap (Korsvold, 2011, s. 177). Lek er barnets viktigste lærings- og utviklingsarena, og derfor en viktig del av det pedagogiske tilbudet i barnehagen. Barn skaffer seg erfaringer gjennom lek (Sjøvik, 2014, s.365).

Skram (2016) viser til at den frie leken foregår på barnas premisser. Det er da barnets interesser som står i fokus (Skram, 2016, s. 58). Leken er en aktivitet hvor målet er å realisere seg selv. Gjennom leken fremstiller barna erfaringene sine, dette gjør at leken representerer barnet selv (Skram, 2016, s. 59).

Ole Fredrik Lillemyr (1995) så på leken som noe som engasjerer og motiverer barnet på en fullstendig og indre styrt måte. Derfor har leken en sentral plass i barnets sosialiseringssprosess (Skram, 2016, s. 64). Videre ser han på at evnen til å leke er medfødt, men at denne evnen blir utviklet ulikt.

“Vi ser stor forskjell på evnen barn har til å trenge seg inn i leken. Noen barn klarer det ikke, og holder seg på overflaten i slike aktiviteter som i mindre grad utfordrer fantasien og kreative evner. Å kunne gå inn i dyp lek krever at barnet har god evne til konsentrasjon” (Skram, 2016, s. 63).

Drugli (2013) skriver at barn med utagerende atferd har problemer med å fungere med jevnaldrende, og knytter dette spesielt til aktiviteter som er ustrukturerte. "De misforstår emosjonelle og sosiale signaler, innretter seg ikke etter regler for lek, er ikke villige til å dele, noe som raskt fører til konflikter og avvisning fra godt fungerende jevnaldrende" (Drugli, 2013, s.137). Hun viser til en forskning gjort av Trentacosta (2009) som fant ut at i lek viser barn med atferdsvansker to til ni ganger mer negativ og aggressiv atferd enn andre barn uten slike vansker. Barna vil trenge emosjonell og sosial støtte for å kunne delta på lik linje med andre barn (Drugli, 2013, s.137).

2.2 Utagerende atferd

Ved utagerende atferd kan en se en atferd som ageres utover, altså den går utover andre (Sollesnes, 2018, s.42). Typiske trekk ved utagerende vansker er at det ofte skaper utfordringer i møte med barnets omgivelser ved at barnet utagerer verbalt eller fysisk. Eksempler på denne ageringen er å slå, sparke, lugge eller nekte å følge regler (Holland, 2013, s.16). I tillegg vil barn som er særlig utagerende, ofte framtre som hyperaktive, impulsive og aggressive. For personalet i barnehagen krever dette en viss årvåkenhet (Befring et al., 2019, s.505). Barn med utagerende atferd oppleves ofte som vanskelige. De har det gjerne vanskelig med seg selv og omgivelsene (Befring et al., 2019, s.506).

Det kan være vanskelig å se den utagerende atferden opp mot det som er normalen. Om det blir en hyppighet av den negative atferden kan en se på det som et problem (Befring et al., 2019, s.5018). Drugli (2013) beskriver det samme og skriver at om en atferd er så hyppig og intens at det går utover funksjonen til barnet i et sosialt samspill, kan en se på det som en atferdsvanske (Drugli, 2013, s.136). Barn utfordrer oss med sin kommunikasjon, sine reaksjoner, sin væremåte og oppførsel. Ulike barn utfordrer ulike voksne. De utagerende barna kan være de som uroer, tester grenser, ødelegger og forstyrrer (Kinge, 2020, s.10).

Alle barn kan vise en vanskelig atferd, og en kan kalle det normalt. For å skille alvorlige atferdsvansker fra vanlig negativ atferd kan vi bruke en liste utviklet av Wakschlag og Danis (2004):

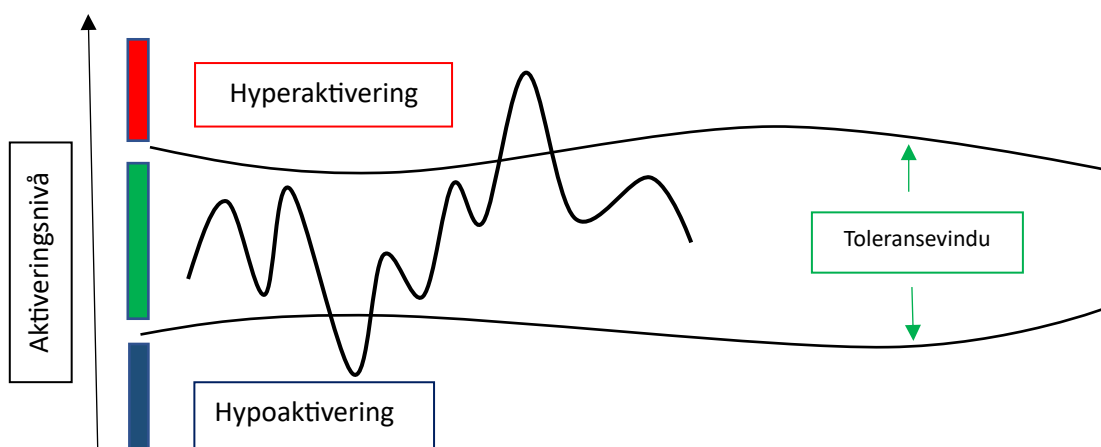
- Intenst sinne som forekommer daglig
- Aggresjon i samspill med voksne og jevnaldrende
- Ofte negativt samspill
- Vansker med å regulere atferd
- Negativ atferd i flere kontekster (hjem og barnehage)
- Negativ atferd som påvirker samværet med andre barn

(Drugli, 2013, s.51).

Videre kan en knytte temaet opp mot psykososiale vansker. Dette er grunntrekk ved barns læring av sosial og emosjonell kompetanse som omfatter læring av atferd, ferdigheter, innsikt og holdninger. For enkelte er dette vanskelig (Befring, et al., 2019, s.500). Befring og Uthus (2019) beskriver den emosjonelle kompetansen slik: "I sosiale settinger er det vesentlig å kunne beherske egne impulser og følelsesuttrykk. Uten en slik kontroll er det lett å *tape ansikt*, ved å utvise upassende følelsesreaksjoner i ulike situasjoner" (Befring et al., 2019, s.502). Det handler derfor om å regulere følelser og ha empati for andre og i like stor grad om det å tolke tanker, følelser og samspill som oppstår (Befring et al., 2019, s.502).

Den sosiale kompetansen ser vi på nødvendig å nevne når det er snakk om barn med utagerende atferd. Om en har tilegnet seg en slik kompetanse referer Befring og Uthus (2019) til "den gode oppførselen". Disse barna får positiv oppmerksomhet, som kan bety at om en innehar en slik kompetanse vil det være selvfosterkende. Barn som er grei og tar hensyn til andre, legger et godt grunnlag for sosial utvikling og en mer positiv oppmerksomhet som nevnt over (Befring et al., 2019, s.501). Nordahl (2007) poengterer at barn og unge som viser en vanskelig atferd har et universelt behov for å bli likt. De vil i like stor grad bli satt pris på, rost og verdsett, men atferden som de viser i sosiale kontekster gjør det vanskelig (Nordahl et. Al., 2007, s.16).

Toleransevinduet viser til en sone som representerer optimal aktivering. For å kunne ha optimal oppmerksomhet mot andre mennesker og situasjonen vi er i, må vi være i denne sonen. Dette gjelder både voksne og barn (Nordanger & Braarud, 2017, s.38:39).

Figur 1. Toleransevindu, 2014, med utgangspunkt i modell s.86 i Nordanger & Braarud.

Modellen viser også at man kan være hyperaktivert og hypoaktivert. Når man er hyperaktivert, er man over toleransegrensen. Dette medfører gjerne forhøyet hjerterate, respirasjon og muskeltonus. Er man hypoaktivert, ligger man under grensen. Dette fører til redusert hjerterate, respirasjon og muskeltonus. Grensene for når man er hyper- og hypoaktivert varierer fra person til person. Det er flere faktorer som spiller inn her. Erfaringer, emosjonell tilstand og temperament spiller inn på grensene våre. Sosiale kontekster har også en påvirkning. De fleste tåler mer når de er sammen med noen de er trygge på (Nordanger & Braarud, 2017, s.38:39).

2.3 Inkludering

Lundh (2014) skriver at "det å være inkludert er å høre til - å være en del av fellesskapet" (Lundh et al., 2014, s.120). Nordahl (2005) definerer begrepet slik: "Inkludering handler om å etablere og opprettholde kulturer, fellesskap og sosiale systemer der de enkelte aktørene blir innlemmet og opplever at de hører til" (Nordahl et al., 2005, s. 21). Fokuset blir flyttet vekk fra enkeltindividet og en ser heller på mangfoldet i et miljø der alle skal ha en likeverdig plass. Her må en gjøre noe med helheten for at alle skal ha en naturlig plass i fellesskapet (Sjøvik, 2014, s. 41). For å kunne snakke om inkludering i barnehagen er det grunnleggende at barnehagetilbudet gir barna gode utviklingsmuligheter, muligheter til å delta i felleskapets aktiviteter, bygge opp relasjoner og mulighet til å utvikle tilhørighet (Solli, 2017, s. 40:41).

Solli og Andresen (2017) tar for seg barnehagepersonalets synspunkter på inkludering. De trekker frem hvilke ulike forhold inkluderingsprosessen inneholder. Forholdene gjelder barnehagens forståelser av oppgaver, valg av metoder, måter å handle og behandle andre på, og bevisstheten om at samspillet mellom menneskene påvirker kulturen som blir utviklet (Solli & Andresen, 2017, s. 156). I samspillet mellom barn og voksne vil det konstant foregå inkludering i ulike situasjoner, og da gjennom ulike strukturelle forhold. De strukturelle forholdene består av tid, rom, materiale, aktiviteter og kropper (Solli & Andresen, 2017, s. 156). Dette er sentrale elementer som er grunnleggende for at arbeidet med inkludering skal gjennomføres. Et inkluderende fellesskap har fokus på at møtet mellom individ og samfunn skal omhandle respekt for mangfold, variasjoner og ulikheter. Moe og Valseth (2014) beskriver at "barn er først og fremst barn, med samme behov som alle andre barn, for eksempel i forhold til lek og venner" (Sjøvik, 2014, s.154). Derfor må en og kunne tilrettelegge for et inkluderende miljø for alle barn. Barn med "særlige behov" vil trenge mer tilrettelegging enn jevnaldrende barn (Sjøvik, 2014, s.154).

Leken er barns viktigste læringsmiljø og kan bidra til å heve barns kompetanse og ferdigheter på en eller annen måte. Korsvold (2011) skriver at "lek stiller krav om at barn må inneha bestemte ferdigheter eller kompetanser, og indikerer en forestilling om at ikke alle barn kan leke" (Korsvold, 2011, s. 173:174). Vi velger å koble dette opp mot begrepet inkludering fordi den sier noe om at ikke alle har en slik kunnskap og står i fare for å bli ekskludert fra fellesskapet. "Ekskludering kan være direkte og fysisk i form av å bli tatt ut eller segregert fra fellesskapet" (Nordahl et al., 2005, s. 20). Dermed blir det en pedagogisk oppgave for personalet å lære barn hvordan de skal leke godt både alene, men og sammen med andre (Korsvold, 2011, s. 173:174).

2.4 Tilrettelegging

Som nevnt innledningsvis formulerer Rammeplanen det som en plikt "å forebygge, stoppe og følge opp diskriminering, utestenging, mobbing, krenkelser og uheldige samspillsmønstre" (Kunnskapsdepartementet, 2017, s.23). Forebyggende tiltak er viktige når det er snakk om barn med utagerende atferd. Her skiller Befring og Uthus (2019) mellom tiltak på system- og individnivå. På systemnivå handler det om utvikling av kvaliteten av barnehage for å begrense og motvirke for eksempel krenkelser. På individnivå handler det om å reversere problemer og sette inn tiltak før eventuelle tilleggsvansker oppstår (Befring et al., 2019, s.507). Denne forebyggende innsatsen kan innebære at barna får oppleve at de er del av et inkluderende fellesskap, der de får være sosiale og ta del i engasjerende lekeopplegg (Befring et al., 2019, s.507).

De fleste barn er dobbelsosialiserte ved at de tilbringer mye tid i barnehage i tillegg til hjemmet. For å skape helhet i barnets liv er det viktig at foreldre og personalet i barnehagen etablerer et godt samarbeid rundt barnet. Dette beskriver Drugli (2013) som pedagogens ansvar. Videre påpeker hun at når et barn har atferdsvanske, er dette samarbeidet enda viktigere, men at det ofte er et samarbeid der det oppstår problemer. Grunnen til dette er fordi søkelyset ofte er rettet mot barnet sin negative atferd, særlig fra pedagogens sin side. Mange pedagoger opplever at samarbeid med noen foreldre kan være vanskelig, noe som krever spesielle strategier, fleksibilitet og alternative arbeidsformer (Drugli, 2013, s.144:145).

Drugli (2013) påpeker videre at "en må ha et systemisk perspektiv til grunn for forståelsen av atferdsvansker i barnehage" (Drugli, 2013, s.136). Å ha et systemisk perspektiv kan en knytte til systemteori. Denne teorien tar utgangspunkt i kompleksiteten som fins i en atferd. Her ser en på sammenhenger mellom omgivelsene og individets atferd, og ikke selve årsakene til atferden. Systemteori forteller oss noe om at vi bør avdekke faktorer, sammenhenger og mønstre som

oppretholder og skaper en utagerende atferd. Dette betyr at en i liten grad bare kan se på individet og problemene som ligger der, om man ønsker at barnet skal endre sin atferd. Om det er relasjoner og mønstre i det sosiale systemet som danner grunnlaget for atferden, vil en ikke oppleve en reduksjon i atferdsproblemene om fokuset ligger på individet (Nordahl et al., 2007, s.12:13). Drugli (2013) beskriver at barn med atferdsvansker vil utfordre pedagogen mer enn andre barn. De har et spesielt behov for å møte voksne som takler å stå i konfliktene og som klarer å ha en nær relasjon til barna. Hun trekker også frem viktigheten med den positive relasjonen, og at dette kan føre til en reduksjon i barnets aggressive atferd (Drugli, 2013, s.143).

Teorien vi nå har tatt for oss vil vi knytte opp mot problemstillingen i drøftingsdelen.

3.0 Metode

Denne delen av oppgaven tar for seg hvilken metode vi har valgt for å undersøke problemstillingen vår. Metoden gir oss informasjon vi trenger til å få svar på det vi har forsket på (Dalland, 2021, s. 54). Gjennom bruk av metode skal dataen vi samler inn føre til at vi kan handle faglig. Jørgensen & Rienecker (2019) belyser dette når de skriver om hva metoderedskapet skal tilby undersøkelsen vår. I tillegg nevner de at gjennom bruk av metode skal vi samle inn informasjon og tolke analyseresultatene (Jørgensen & Rienecker, 2019, s. 187). Vi skal se en sammenheng mellom empiri og teori. Det vi mente var mest betydningsfullt for problemstillingen vår, og det vi ønsket å undersøke er bakgrunnen for valg av metode.

Det skiller mellom kvantitativ og kvalitativ metode. Kvantitativ metode er data som er målbar. Kvalitativ metode gir oss data som ikke lar seg tallfeste, men som heller fanger opp mening og får frem det som er særegent med svarene (Dalland, 2021, s. 54:55). Vi har valgt kvalitativt intervju som vår metode. Dataen som samles inn her, skal forhåpentligvis gi oss et svar på vår problemstilling. Innenfor metoden er begrepene validitet og reliabilitet sentrale for å kunne få samlet inn viktig data. Validiteten handler om relevans og gyldighet (Dalland, 2021, s. 43). Det vi samler inn data på skal være gyldig i forhold til problemstillingen vi undersøker. I tillegg er det grunnleggende at intervjuet har reliabilitet. Det vil si hvor pålitelig dataen som vi samler inn, og hvor nøyaktig arbeidet vi har gjort før, under og i etterkant av intervjuet er (Dalland, 2021, s. 43). I et intervju kan det ligge mulige feilkilder i selve kommunikasjonsprosessen. Er spørsmålet oppfattet riktig? Forstår vi svaret riktig? Dersom det er tilfelle at informanten misforstår spørsmålet eller at vi som intervjuer noterer unøyaktig, kan dette føre til redusert pålitelighet. Hvis man gjør et godt forarbeid og oppmerksomheten er på plass i gjennomføringen kan dette reduseres (Dalland, 2021, s.63).

Reliabiliteten vil forhåpentligvis styrkes i vårt arbeid ettersom vi er tre personer, hvor en intervjuer og to noterer.

3.1 Kvalitativt intervju

Et kvalitativt intervju er en samtale som utveksler synspunkter om temaene vi har gått i dybden på. Kjennetegnet av et kvalitativt intervju er å skape kunnskap gjennom intervjuprosessen (Dalland, 2021, s. 83). «Med kvalitativt menes det at intervjuet tar sikte på å få frem nyansert beskrivelse av den situasjonen som intervjupersonen befinner seg i» (Dalland, 2021, s. 71). Det er et mål i intervju å besvare spørsmålene hva, hvordan og hvorfor.

Intervjuene som har blitt gjennomført har fulgt en intervjuguide (Vedlegg 3). En intervjuguide skal lede oss gjennom intervjuet (Dalland, 2021, s. 83). Gjennom utarbeidingen av intervjuguiden forberedte vi oss mentalt og faglig til å møte informantene. Vi tok for oss temaene fri lek, utagerende atferd, inkludering og tilrettelegging. Ut ifra disse temaene utarbeidet vi spørsmål som skulle gi oss mulighet til å få svar på problemstillingen. For å finne ut om spørsmålene våre gav oss svar på det vi lurte på, gjennomførte vi et pilotintervju med en medstudent. Under pilotintervjuet fikk vi gode svar på spørsmålene og valgte derfor å ikke gjøre noen endringer på intervjuguiden frem mot kommende intervju.

Vi har alle tre gjennomført et intervju hver. Informant 1 ønsket å få intervjuguiden tilsendt før intervjuet. Dette var ønskelig for å kunne forberede seg fram mot intervjuet. De to andre fikk spørsmålene på selve intervjuet. Det er fordeler og ulemper med å sende ut intervjuguiden i forkant. Vi spesifiserte ingen plass våre tanker rundt det å sende ut intervjuguide i forkant, men vi tenkte at et spontant svar medførte et mer personlig svar. Selv om informant 2 og 3 ikke fikk tilsendt intervjuguiden i forkant satte det ingen stopper for gode og relevante svar. Før intervjuene presenterte vi temaene i intervjuguiden og problemstillingen vår. Etter endt intervju fikk informantene mulighet til å tilføye mer informasjon om det var ønskelig. Vi takket for at de deltok, og sørget for at samtykkeerklæringen (Vedlegg 2) ble underskrevet. Intervjuene var lærerike, interessante, og det var begivenhetsrikt å høre på pedagoger med så mye erfaring og kunnskap.

3.2 Valg av informanter

Valget av informanter baserte seg på hva vi ønsket å forske på. Informantene er valgt ut strategisk. Som Dalland (2021) skriver skulle informantene ha bestemt kunnskap eller erfaring (Dalland, 2021, s. 79). Kravene vi stilte var at informantene måtte ha erfaring med utagerende barn i fem årsalderen,

og arbeidet på avdeling storbarn. Det ble sendt ut informasjonsskriv (Vedlegg 1) og samtykkeskjema om bacheloroppgaven vår til ulike barnehager. Vi går nærmere inn på dette under etiske utfordringer. Vi fikk tre informanter fra tre ulike barnehager. Informantene er anonyme overfor hverandre. Siden det er kvalitativt intervju, går vi i dybden på det vi undersøker. Det fører til at det ikke er behov for mange informanter (Dalland, 2021, s. 55). Vi nyttet epost og telefon for å få tak i informanter. Senere ble det sendt ut en epost som inneholdt informasjonsskriv og samtykkeskjema, samt kort informasjon om hvem vi var og hvorfor vi trengte et bestemt utvalg av informanter. Hverdagen er hektisk i barnehagen om dagen. Dette gjorde det litt vanskelig å få tak i informanter, men de tre som valgte å stille var svært positive til prosjektet og satt gjerne av tid til å gjennomføre intervju.

3.3 Etiske utfordringer

Bergsland og Jæger (2018) skriver om hvor viktig behandlingen av personopplysninger er. Det etiske ansvaret de trekker frem innebærer informert samtykke og at materialet er konfidensielt. Informasjonsskriv og samtykkeskjema viste informantene tydelig hva de hadde i møte, og hva materialet ble brukt til. Konfidensialiteten gjør til at vi ikke offentliggjør personlig data som kan avsløre deltakernes identitet og derfor blir prosjektet helt anonymisert (Bergsland & Jæger, 2014, s. 83). Det er ikke blitt gjort opptak under intervjuene. Informasjonsskrivet inneholdt informasjon om hvem vi var, problemstillingen vår, beskrivelse om hva intervjuet gikk ut på, kontaktinformasjon, og et samtykkeskjema til de som ønsket å delta. Samtykkeskjemaet inneholdt et samtykke om at informantene var bevisst på hva intervjuet gikk ut på, og at svarene ble holdt anonymt.

4.0 Empiri

I denne delen av oppgaven skal vi ta for oss de viktigste funnene fra intervjuene. Vi har valgt oss ut det som er mest relevant for å finne svar på problemstillingen. Det vil derfor være noe av datamaterialet som ikke vil bli vist til i besvarelsen. Resultatene blir strukturert i følgende kategorier: 1) fri lek, 2) utagerende atferd, 3) inkludering og 4) tilrettelegging. Med hensyn til personvern vil informantene omtales under fiktive navn gjennom empiri og drøftingsdel.

Mette er utdannet barnehagelærer og har jobbet i barnehage siden 2005. Hun er ansatt som barnehagelærer, har tidligere vært styrer, men arbeider nå som spesialpedagog.

Sara er utdannet barnehagelærer. Hun har jobbet i barnehage siden 2006 og jobber i dag som pedagog 2, men i tett team med pedagog 1.

Nina er utdannet barnehagelærer og har jobbet i 100% stilling siden 1996, ferdig utdannet i 2000. Hun har senere tatt videreutdanning i veiledning, utvikling av språk og sosial kompetanse og spesialpedagogikk.

4.1 Fri lek

I intervjuet valgte vi å starte med å spørre om *hva pedagogen la i begrepet fri lek?* Dette gjorde vi for å sette en ramme for hvilken situasjon informantene skulle knytte kategoriene opp mot. Alle informantene knytter begrepet til at det er lek i barns regi, der barna selv initierer og bestemmer tema og fremdriften i leken. Sara sier at den frie leken ikke nødvendigvis er fri fra voksne, rammer eller premisser, men at voksne sin rolle i den frie leken er å støtte. Mette og Nina svarer at det er en lek der barna leder, men den voksne følger og kan være med å påvirke. Nina tilføyer at "all lek er en pedagogisk aktivitet".

Hva er forskjellen mellom voksenstyrte aktiviteter og fri lek? Her svarer samtlige at når leken er voksenstyrt har en gjerne en tanke bak det, en agenda og et mål. Sara sier at "det som er fint med den voksenstyrte aktiviteten er at vi skaper felles opplevelser for barna". Mette drar frem at man kan ha en lekende tilnærming til et tema som er problematisk for et barn. Har et barn utfordringer med mat, så leker man gjerne at man er på kafe. Nina svarer også at de voksenstyrte aktivitetene har som mål å gi barnet erfaring og kjennskap til et bestemt tema.

4.2 Utagerende atferd

Hva tenker du når du hører begrepet «utagerende atferd» og hva skiller denne atferden fra den «normale/vanlige atferden»? Mette assosierer utagerende atferd med et negativt ladet ord som skaper et negativt fokus i hode. Barna er gjerne fysiske mot andre der de har spisse albuer for å komme seg frem, de kan dytte og det kommer en arm her og der. Når hun ser normalen opp mot utagerende atferd svarer hun at vi kan ikke forvente at det aldri er noen som dytter, men når det blir en overvekt av den negative fysiske delen vil hun kalle det for utagering. Sara svarer at:

"Jeg tenker på sårbare barn som ikke får det helt til. De utagerer som reaksjon på omgivelsene og velger verst tenkelige strategi for å bli sett og hørt. En kan heller ikke si at en spesifikk atferd er normal, men at det handler om hvordan de klarer å tilpasse seg og forstå de normene og reglene som er i barnehagen".

Videre nevner hun at det ikke nødvendigvis handler om evne, men om kapasitet. De fleste barn vet hva som er rett og galt, men har ikke kapasitet til å gjøre det som er forventet av dem og velger derfor å utagere. Hun avslutter med å si at "Den utagerende atferden blir gjerne normalen og unntaket blir når barnet klarer å følge reglene". Nina svarer at "de har så mye følelser at det blir for mye å håndtere og sortere, og derfor ser de ingen annen utvei enn å utagere". Hun nevner videre at den utagerende atferden skiller seg fra den normale atferden, når en lar den gå utover andre. Dette innebærer gjerne at en slår, sparker og skubber og ikke klarer å se andre sitt perspektiv eller behov, «så lenge jeg får det som jeg vil».

Vi stilte videre spørsmålet: *Opplever du at barn med utagerende atferd endrer atferd fra voksenstyrte aktiviteter til den frie leken?* Her svarer Mette ja, og sier videre at "i voksenstyrte aktiviteter er vi tettere på, utfordringer vil bli fanget opp og gjerne allerede tilrettelagt i forkant". Sara nevner at det er når ting blir løst og uforutsigbart, eller at voksne ikke har mulighet til å være tett på, at barn detter gjennom og gjerne utagerer. Hun opplever den frie leken som vanskeligere og mindre oversiktlig for barn med denne type atferd og hun ser at de strever mer. Videre sier hun at "alle barn stort sett kan lage en påskekylling, men alle kan ikke delta i den frie leken uten støtte". Felles for svarene til Mette og Sara er at de knytter utagerende atferd til den frie leken som oppstår på morgenen, ettermiddagen, overganger og under pauseavvikling. De begrunner det med at i løpet av dagen er dette tidspunkt der det er minst voksentetthet og flere konflikter oppstår. I motsetning til Mette og Sara sier Nina at det er i den voksenstyrte aktiviteten at utageringen skjer. Hun opplever at når rammene er satt resulterer det i mer utagering. Videre sier hun:

"Jeg opplever utagering når et barn ikke kommer på den gruppen eller aktiviteten den hadde håpet på. Selv om den frie leken har mer løse rammer opplever jeg at barna klarer å styre atferden sin i en positiv retning, fordi det ikke blir satt en stopper. Det kan alltid komme en ekstra storebror i den frie leken, men det er ikke nødvendigvis alltid plass på ønsket aktivitet".

Hvordan opplever du deg selv i møte med barn med utagerende atferd? Mette svarer her at "de barna som strever har en grunn til det og at problemet ikke er barnet selv, men noe som ligger bak. Et mål er alltid å møte de med ro og forståelse". Hun nevner videre at personalet alltid må stå i det, men at vi er menneskelige og ikke alltid kan fremstå som perfekte. Hun trekker frem at de er gode på å bytte på rollene om tålmodigheten sklir ut, fordi urolighet + urolighet ikke gjør atferden noe bedre. Sara poengterer også dette med tålmodigheten som kan variere og at terskelen er lav for å bytte med

en annen voksen. Hun sier også at det skal være rettferdig ovenfor barnet med tanke på relasjonen som ligger i grunn. De benytter fargekartlegging for å avdekke relasjonene de har til barna, og dermed kan en også se hvem som har best kjemi med dette barnet og kan styrke atferden en er ute etter. Sara sier at "barn med utagerende atferd er de barna som tapper deg for energi, fordi det koster å stå i de samme kampene hver dag. En følelse som går igjen er at om jeg gjort det annerledes, hadde det kanskje ikke utfallet blitt samme". Samtidig poengterer hun at hun ikke reagerer med sinne selv på utagerende atferd. Videre beskriver hun at hun skulle ønske hun kunne ha vært i forkant med alt og tilrettelagt, men at hun ikke har sjans til dette.

Som nevnt innledningsvis lurte vi på om det kunne være en sammenheng mellom utagerende atferd og overgang mellom barnehage og skole. Så vi stilte følgende spørsmål til informantene: *Opplever du at overgangen mellom barnehagen og skole er en kilde til utagerende atferd?* Samtlige svarer at de ser en oppgang av utagering hos førskolegruppen. De knytter dette til en usikkerhet hos barna som oppstår gjennom forventninger som personalet, foreldre og søsken nevner i forbindelse med skolen. Sara og Nina svarer begge at denne usikkerheten kan handle om at de ikke vet når etter sommeren er, eller hva som møter de på skolen. Sara knytter usikkerheten til noe så spesifikt som bruken av ordet "snart". "Vi bruker ordet snart og sier at de snart skal begynne på skolen, samtidig som vi sier at vi snart skal spise frukt. Her bruker vi altså samme ord for to hendelser som skal skje med seks måneders mellomrom". Sara svarer at barn ikke vet hva de skal, men de vet hva de har som utgangspunkt. Mette poengterer at tanken om å forberede er fin, men at en gjerne ikke trenger å starte så tidlig som før jul. Videre nevner hun at de barna som utagerer har en utrygghet i seg selv med tanke på egen identitet. Denne usikkerheten kan føre til økt utagering ved overganger.

4.3 Inkludering

På spørsmål om *hva informantene tenkte på når de hørte begrepet inkludering?* svarer Nina at "det handler om å være del av en gruppe der en føler seg sett og hørt, og at dine ønsker og behov blir ivare tatt". Sara nevner at det handler om å få være med på sine premisser og får være seg selv. Barnet skal få være en del av leken med det den kan bidra med og skal være fornøyd med det. Om det er å være mor eller en hund i leken er ikke nøye, så lenge barnet føler at det har fått bidratt med noe.

Videre stiller vi spørsmålet om *de tenker at barn med utagerende atferd har vanskeligere for å bli inkludert i den frie leken?* Her svarer samtlige ja. Alle peker på at den utagerende atferden kan være uforutsigbar og utrygg, og kan føre til at man ikke blir valgt som lekekamerat. Mette poengterer at selv om disse barna har vanskelig å bli inkludert i leken må personalet snakke de opp, istedenfor å

legge et negativt fokus på barn med utagerende atferd. En ting som Sara nevner er at det er personalet sitt ansvar å hjelpe disse barna inn i leken. Hun sier at “man skal ikke kimse av at to barn har fulgt hverandre fra småbarn og over på storbarn og dermed har et vennskap som ligger i bunn» Hun nevner videre at personalet må hjelpe det enkelte barnet med å håndtere vanskelig atferd og følelser, istedenfor at en lekekamerat må stå i det og tåle atferden fordi barnet ikke får hjelp til å håndtere det.

4.4 Tilrettelegging

Innenfor temaet tilrettelegging ville vi se på hvordan pedagogen arbeider med utagerende atferd på avdelingen. Først stilte vi spørsmålet *hvordan legger dere til rette for at barn med utagerende atferd blir inkludert i den frie leken?* Mette sier at “avdelingen prøver så godt de kan, men strekker nok ikke alltid helt til. Her trengs ekstra støtte for å kunne følge opp barn med utagerende atferd godt nok”. For Mette er det også sentralt å ha trygge voksne og barn, samt et trygt miljø. Dette kobler hun opp mot at barna møter et utrygt miljø og ukjente voksne når de starter på skolen. Når det gjelder hvordan personalet arbeider svarer Mette at de diskuterer enkeltbarn på avdelingsmøte. De ser på mulige årsaker for at barnet utagerer. Sara knytter også spørsmålet opp mot personalet. Her kartlegger de når og hvor det er vanskelig for barna som utagerer, og setter inn tiltak der det trykker. I tillegg trekker hun frem viktigheten med et stabilt personale, da utskiftninger og bruk av vikarer kan føre til usikkerhet i barnegruppen.

Nina sin avdeling har fokus på følelser. De har hatt tema i samlingsstund over lang tid. Her har de gitt barna farger på følelser og skapt et felles språk. Følelsene blir delt opp i røde og grønne tanker. Hun fortsetter med at utagerende barn kan bli sinte, som kan gjøre de andre barna redde. Et mål med det felles språket er at de ansatte kan si “nå har dette barnet mange røde tanker inni seg”. I tillegg trekker Nina frem viktigheten med et samkjørt personale. Personalet har like måter å reagere på og gjøre de samme tiltakene. Det er tøft å stå i konflikter og det er viktig å spørre om de skal avlaste hverandre. I konflikter eller situasjoner der barn utagerer hjelper det ofte å bytte voksen. Alle tre informantene trekker frem foreldresamarbeid. Mette bruker foreldresamarbeid inn mot overgangssamtale knytt opp til overgangen mellom barnehage og skole. Barnehagen får som oftest samtykke av foreldrene til å snakke med lærerne om barnet. Her snakker barnehagen om det som er bra, men trekker også frem utfordringene barnet har. Sara trekker frem viktigheten av foreldresamarbeid. Personalet ser på om det kan være språk eller noe som skjer i hjemmet som er grunnen til utagering. Nina nevner også viktigheten med dialog mellom personalet og hjemmet. Personalet gir beskjed når det har vært en god dag, men foreldrene vil ofte vite om dagen

har vært dårlig også. Det kan være flere faktorer som kan virke inn på om dagen er dårlig. Det kan handle om at barnet har sovnet seint, vært tidlig våken eller ikke spist frokost. Dette er relevant informasjon for personalet.

Hvordan arbeider dere med utagerende barn? Mette svarer her at de bruker veiledningsmetoden Marte Meo. Da filmer personalet hverandre i situasjoner sammen med barna, og går gjennom filmen med en veileder i etterkant. De ser på hva som skjer i forkant av utagering, og setter inn tiltak der problemet oppstår. Her kan de bruke hele personalgruppen og eventuelt trekke inn foreldre. Om det er aktuelt å melde et barn til PPT, bruker de kartleggingsverktøyene TRAS og Alle med. Sara svarer at "personalet kan gå på de kursene som de ønsker, men at de kurser seg ut fra hvilke utfordringer en møter i den aktuelle barnegruppen". Her bruker barnehagen RVTS sitt program om barnesamtaler. RVTS står for "regionale ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging" (RVTS, 2023). Ressursen gir personalet lærdom om hvordan de skal snakke med barn som har det vanskelig.

Nina trekker frem kompetanseheving i personalet. De bruker PPT sin kursrekke "se barnet innenfra". Nina nevner også at personalet må ha et åpent og vidt toleransevindue. En må se de forskjellige måtene barn kan være på, og en kan ikke være like med alle barn. Personalet må tilpasse seg utfra hvordan barnegruppen er.

5.0 Drøfting

I denne delen av oppgaven skal vi drøfte sammenheng mellom relevant teori og empiri for å belyse problemstillingen vår: "Hvordan legger pedagogen til rette for inkludering av barn i fem årsalderen med utagerende atferd i fri lek?". Drøftingen vil forhåpentligvis føre til forståelse for hva vi spør etter med problemstillingen vår. Vi vil også koble empiri og teori opp mot tankene vi hadde rundt temaet på forhånd. Drøftingsdelen vil ha lik struktur som teori og empiridelen.

5.1 Fri lek

Begrepet fri lek blir definert av alle tre informantene som lek i barnas regi. Den trenger ikke være fri fra voksne, rammer eller premisser, men at barna initierer leken. Vi ser dette igjen i definisjonen til Skram (2016), hvor han definerer den frie leken ut fra barnas premisser. Det er barnets interesser som er i fokus når det foregår fri lek (Skram, 2016, s. 58). For at barn skal kunne delta i dyp lek, krever det at barnet har god evne til konsentrasjon (Skram, 2016, s. 63). Som Lillemyr (1995) hevder, er leken noe som engasjerer og motiverer barn (Skram, 2016, s. 64). At leken engasjerer og motiverer

fører til at barna utvikler seg. Derfor er den frie leken helt grunnleggende. Kibsgaard (2018) understøtter dette med at leken er livsviktig for barna (Fodstad et.al, 2021, s. 17). På den ene siden kan vi beskrive lek som frivillig, indremotivert og lystbetont. Barna får da leke ut fra sine interesser og premisser. På den andre siden kan vi se på det Nina sier om at: "all lek er en pedagogisk aktivitet". I lys av dette kan vi koble inn det Korsvold (2011) skriver om at leken blir brukt som et pedagogisk redskap (Korsvold, 2011, s. 177).

Informantene nevner også at leken blir brukt som et pedagogisk redskap. Alle trekker frem at når vi snakker om noe som er voksenstyrt er dette lek som gjerne har et bestemt mål og som gir barna felles lekeopplevelser. I tillegg nevner de at de voksenstyrte aktivitetene har som mål å gi barna erfaring og kjennskap til et tema. Dette støtter Sjøvik (2014) når hun peker på lek som barnets viktigste lærings- og utviklingsarena. Barn opparbeider seg erfaringer gjennom lek (Sjøvik, 2014, s.365).

I lys av dette kan vi se på modellen til Skram. Han definerer "barns frie lek og aktivitet som ulike former for lek og aktivitet som utgår fra barnet selv" (Skram, 2016, s. 106). Den voksenstyrte aktiviteten definerer han som "ulike former for lek og aktivitet satt i gang av de voksne" (Skram, 2016, s. 106). Svaret til informantene innebærer at den voksenstyrte aktiviteten har et mål. Dette kan vi knytte opp mot selve hovedskillet på hva som er undervisning og lek. Hvem er det som styrer aktiviteten, og hvilket fokus skal læringen ha (Skram, 2016, s. 107). Skal det være et mål, eller er det prosessen på aktiviteten som er fokuset? Når det er et mål er det den voksne som styrer, men når det er prosessen som er i fokus er det barnet som styrer. Holland (2013) skriver at voksenrollen blir svært sentral når det gjelder barn med atferdsproblemer. Han nevner at det er voksne som har ansvar for relasjonen, og at det er viktig med god kommunikasjon og samhandling. Det er den voksne som kan påvirke og endre fastlåste situasjoner (Holland, 2013, s.17). Knytter man sammen det som Sjøvik og Holland nevner, støtter det oppunder informantenes svar om voksenstyrte aktiviteter og bruken av dette inn mot barn med utagerende atferd.

Det vi finner interessant ved utagerende atferd og fri lek er om barna endrer atferden sin fra den voksenstyrte aktiviteten til den frie leken. Dette kan vi se i lys av det Drugli (2013) skriver om at barn med utagerende atferd har utfordringer med å fungere med jevnaldrende og knytter dette spesielt til ustrukturerte aktiviteter (Drugli, 2013, s.137). Vi velger å knytte de ustrukturerte aktivitetene til den frie leken, og en situasjon der rammene er mindre tydelige. Denne teorien kan sammenlignes med det Sara nevner at det er når ting blir løst og uforutsigbart, at barn detter gjennom og utagerer.

Videre poengterer hun at den frie leken er mindre oversiktlig og blir derfor vanskeligere for barnet å være i.

Felles for noen av svarene er at utagerende atferd ofte skjer i situasjoner der voksentettheten er mindre. De knytter dette til den frie leken som oppstår på morgenen, ettermiddag, under pauseavvikling og overganger. Dette er uheldig da barn med utagerende atferd vil trenge mer emosjonell og sosial støtte av personalet i ustrukturerte aktiviteter for å kunne delta på lik linje med andre barn (Drugli, 2013, s.137). I motsetning til dette svarer en av informantene at hun ser en oppgang i utagerende atferd i voksenstyrte aktiviteter. Hun konkluderer at dette handler om rammene som er satt i en bestemt aktivitet og at barnet viser en mer utagerende atferd som det å slå og sparke når barnet ikke får bestemme selv. Hun ser en mer positiv atferd i den frie leken og når rammene er mindre satt. Hollands (2013) teori om utagerende atferd støtter dette utsagnet når han skriver at utagerende barn kan ha vanskelighet for å følge regler (Holland, 2013, s. 16). Dette står og i kontrast med tankene vi hadde i forkant. Vår erfaring viser til mer utagering i fri lek, der barn forstyrrer og ødelegger og en atferd som fører til utagering ved konflikter. Uansett er det viktig å poengtere at et svar som dette ikke er feil, men heller utfordrer våre tanker om situasjoner hvor utagerende atferd forekommer.

5.2 Utagerende atferd

Informantene våre beskriver utagerende atferd som et negativt ladet ord. De nevner at det er en fysisk atferd, hvor barna gjerne har spisse albuer og kan være uforutsigbare ovenfor andre barn og voksne. Dette kan vi knytte opp mot Holland (2013) som viser til eksempler på at den utagerende atferden kan være å slå, sparke og lugge (Holland, 2013, s. 16). Sollesnes (2018) beskriver den utagerende atferden med en atferd som går utover andre og ageres utover (Sollesnes, 2018, s.42). Nina formulerer samme oppfatning av begrepet og svarer: "disse barna har en atferd som går utover andre". Vi støtter det informantene nevner her og det teorien sier, men stiller oss litt undrende til formuleringen om at det er en fysisk atferd. Vi har erfart utestenging og bruk av stygge blikk hos fem åringer i barnehagen. Dette er også en atferd som går ut over andre. Knyttet til Sollesnes (2018) sin formulering om utagerende atferd kan vel dette også gå under den kategorien.

En av informantene knytter også utagerende atferd mot barn som ikke strekker helt til. Hun nevner at barna utagerer som en reaksjon på omgivelsene, og peker på at det nødvendigvis ikke handler om evne, men om kapasitet. De vet gjerne hva som er rett og galt, men har ikke kapasitet til å gjøre det som er forventet av de i gitt situasjon, og utagerer. Dette belyser Befring og Uthus (2019) når de

skriver om utagerende barn. De gjør oss oppmerksomme på at utagerende barn ofte har det vanskelig med seg selv, og omgivelsene. Her trekker de videre inn psykososiale vansker. Dette er grunntrekk ved barns læring av sosial og emosjonell kompetanse som omfatter læring av atferd, ferdigheter, innsikt og holdninger (Befring et al., 2019, s.500:506).

Vi støtter oss til beskrivelsen informantene har om utagerende atferd, og vil også dra frem forskjeller i grensesetting hjemme og i barnehagen som en kilde til utagerende atferd. Barn som ikke er vant til å bli satt grenser for hjemme, vet gjerne ikke hvordan de skal reagere når de blir satt grenser for i barnehagen. Dette har vi erfart kan føre til følelsesmessig uro, som igjen kan ende i utagering både verbalt og fysisk. En av informantene var også inne på dette. «De har så mye følelser at det blir for mye å håndtere og sortere, derfor ser de ingen annen utvei enn å utagere mot andre». I dette tilfellet har de ikke evne til å følelsesmessig styre reaksjonen sin på det å bli satt grenser til. Ogden (2009, s.50) skriver om prososial atferd, og peker på forutsigbarhet i foreldres og andres reaksjoner på negativ atferd. Med prososial atferd menes atferd som er positiv, konstruktiv og hjelpende. Motsatt av den prososiale atferden er antisosial atferd. Dette blir forklart som regelbrytende atferd som bryter med samfunnets regler og normer (Utdanningsdirektoratet, s.4, 2016). De fleste barn lærer seg etter hvert at det er mer lønnsomt å være prososial enn antisosial, fordi foreldre og andre bekrefter og oppmuntrer til slike handlinger, mens de straffer negativ atferd (Ogden, 2009, s. 50).

Videre drar Kinge (2020) frem at barn utfordrer oss med sin kommunikasjon, væremåte og oppførsel. Ulike barn utfordrer ulike voksne med å uroe, teste grenser, ødelegge og forstyrre (Kinge, 2020, s.10). Samtlige informanter svarer at denne atferden utfordrer tålmodigheten til personalet, men at et mål alltid er å møte barnet med ro og forståelse. En av informantene drar frem at det er energitappende å stå i, og at en alltid tenker på at utfallet hadde vært annerledes hadde jeg bare klart å tilrettelegge i forkant.

Et viktig poeng som blir presentert i empirien er at det skal være rettferdig ovenfor barnet med tanke på relasjonen som ligger til grunn. Nordanger og Braarud (2017) nevner dette når de presenterer modellen om toleransevinduet. De peker på at sosiale kontekster spiller inn på hver enkelt sin grense for når man er innenfor toleransevinduet, og skriver at man tåler mer i situasjoner hvor man er med noen man er trygg på (Nordanger og Braarud, 2017, s.38:39). Den i personalet som har best kjemi med barnet klarer gjerne å stå i kampene, og kan være med på å styrke atferden man ønsker at barnet skal vise. Dette kan en se opp mot det Nordahl (2007) poengterer om at barn med vanskelig atferd også har et universelt behov for å bli likt. De vil bli satt pris på, rost og verdsett, men at atferden de utviser i sosiale kontekster gjør det vanskelig (Nordahl et. Al., 2007, s.16).

Holland (2013) skriver også om viktigheten av relasjonen en har med barna. Dersom man er bevisst på bruk av ros og oppmerksomhet vil dette styrke båndene mellom barnet og personalet (Holland, 2013, s.94:95). Videre viser funnene at det er en lav terskel for å bytte om på roller i situasjoner med utagering. Dette kan en og trekke opp mot det som tidligere er nevnt om tålmodighet, nettopp fordi urolighet + urolighet ikke er en god kombinasjon. Vi støtter oss til det funnene og teorien nevner om at tålmodigheten til personalet kan være nøkkelen til om en klarer å møte barnet med ro og forståelse.

I forhold til hva som skiller den utagerende atferden fra den "normale atferden" svarer en av informantene at en aldri kan forvente at det ikke er noen som dytter, men når det er overvekt av den negative fysiske delen foregår det utagering. Vi kan belyse dette med det Befring og Uthus (2019) skriver om at når det blir en hyppighet av den negative atferden kan en se på det som et problem (Befring et al., 2019, s. 518). Som nevnt i teorien knyttet vi inn Drugli (2013) som viser til begrepet atferdsvanske når atferden er så hyppig og intens at den går utover barnet i et sosialt samspill (Drugli, 2013, s. 136). Her kan vi koble inn det Sara nevner, hvor hun trekker frem at en spesifikk atferd ikke er normal, men det handler om hvordan barna klarer å tilpasse seg og forstå normene og reglene i barnehagen. Evnen til å klare dette, er grunnleggende for å fungere godt i et sosialt samspill.

5.3 Inkludering

Vi ser på inkludering som en viktig del av arbeidet med utagerende barn. Det informantene drar frem handler om å være del av en gruppe der en føler seg sett og hørt, og at ønsker og behov blir ivarett. Definisjonen til Lundh (2014) stemmer med det som blir sagt. "Det å være inkludert er å høre til, og være en del av fellesskapet" (Lundh et al., 2014, s.120). Videre sier informantene at det handler om å få være med på egne premisser. De legger også vekt på at det ikke bare handler om å få bidra, men også å være fornøyd med det de bidrar med. Samtidig vet vi at atferden til utagerende barn er uforutsigbar. Denne uforutsigbarheten har vi selv erfart, og har vist seg å være en stor faktor i arbeidet med å inkludere barn med utagerende atferd i fri lek. Samtlige informanter poengterer også dette, og knytter det til at andre barn kan oppleve usikkerhet og utrygghet knyttet til barn som utagerer. Resultatet av dette blir gjerne å ikke bli valgt som lekekamerat og derfor føle seg ekskludert. Ekskludering handler om å bli tatt ut av fellesskapet (Nordahl et al., 2005, s. 20). I en slik situasjon bør en heller se på om det allmennpedagogiske tilbudet kan tilpasses for å skape et inkluderende fellesskap (Sjøvik, 2014, s.154). Oppgaven personalet har med å tilrettelegge for et

inkluderende felleskap ser vi igjen i Rammeplanen: "Personalet skal fremme et inkluderende miljø der alle barn kan delta i lek og erfare glede i lek" (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 20).

I forhold til spørsmålet om barn med utagerende atferd har vanskeligere for å bli inkludert i den frie leken, svarte samtlige ja. Solli & Andresen (2017) trekker frem inkluderingsprosessen. Den innebærer blant annet forhold som gjelder ulike måter å handle og behandle andre på, og bevisstheten om at samspillet mellom menneskene påvirker kulturen som blir utviklet (Solli & Andresen, 2017, s. 156). Ved at alle blir inkludert, skapes et inkluderende felleskap. Et inkluderende felleskap har fokus på at møtet mellom individ og samfunn skal handle om respekt for mangfold, variasjoner og ulikheter. Både Mette og Sara nevner personalets rolle innunder inkludering i frilek. Mette trekker frem det å snakke opp barna som utagerer, istedenfor å legge vekt på det negative. Her kommer respekten for ulikheten frem. Sjøvik (2014) skriver at barn med "særlige behov" har behov for mer tilrettelegging enn andre jevnaldrende barn (Sjøvik, 2014, s. 154). Ved å belyse denne teorien kan vi se på Sara sitt utsagn om at personalet må hjelpe det enkelte barnet med å håndtere vanskelig atferd og følelser. Det er ikke rettferdig at en lekekamerat må stå i og tåle atferden, fordi barnet som utagerer ikke får hjelp til å håndtere følelsene sine. Samtidig må vi ikke se bort fra det at barn danner vennskap allerede fra de er små, og følger hverandre fra småbarn og over til storbarn. Disse barna lærer å kjenne hverandre og tilpasser seg ut fra hverandres væremåte.

5.4 Tilrettelegging

Med tanke på tilrettelegging, nevner samtlige informanter et stabilt og samkjørt personalet. En av informantene poengterer at det er sentralt med trygge voksne som danner et trygt miljø rundt barn som utagerer. Videre føler hun at de ikke alltid strekker til og at det trengs ekstra støtte for å kunne følge opp utagerende barn godt nok. Sara sin avdeling bruker kartlegging til å undersøke hvor og når det er vanskeligst for utagerende barn, og deretter setter inn tiltak der det trykker. Vi knytter dette opp mot det Befring (2019) skriver om tiltak på individnivå hvor det handler om å reversere problemer, og sette inn tiltak før eventuelle tilleggsvansker oppstår (Befring et al., 2019, s. 508). Rammeplanen formulerer en plikt om å: «forebygge, stoppe og følge opp krenkelser og uheldige samspillmønstre» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 23). Denne forebyggende innsatsen man gjør her kan innebære at barn får oppleve at de er en del av et inkluderende felleskap, der de får være sosiale og ta del i engasjerende lekeopplegg (Befring et al., 2019, s.507). I lys av dette ser vi også viktigheten i det Nina sier om å ha følelser som tema og å danne et felles språk. Dette felles språket kan være med på å godta og takle utfordrende atferd for både personalet og andre barn. En annen

ting vi ønsker å poengtere er den bevisste bruken av ros knyttet til utagerende barn. Det er viktig å "gripe" barnet i å vise god atferd når en arbeider med tilrettelegging (Holland, 2013, s. 94:95).

Videre legger alle vekt på viktigheten av et godt foreldresamarbeid, og da spesielt inn mot barn med utagerende atferd. Drugli (2013) støtter dette og skriver at barn er dobbeltsosialisert når de går i barnehagen, og peker videre på samarbeidet som viktig for å skape helhet i barnets liv (Drugli, 2013, s.144:145). Informantene nevner at de bruker foreldresamarbeidet som et verktøy for å kartlegge bakgrunn for atferden. Sara sier at det kan være språk, eller noe som skjer i hjemmet som er kilden til utagering. Mette nevner den daglige dialogen som et viktig hjelpemiddel. Får personalet informasjon om at barnet har sovnet dårlig eller spist dårlig, kan dette føre til at de kan gjøre justeringer som kan legge til rette for en god dag for barnet. Vi støtter det Mette nevner her. I tillegg vil vi legge til at personalet i en slik situasjon kan vise større forståelse for atferden og hjelpe barnet med å sette ord på det de føler.

Informantene sier også at de er bevisst på hvor ofte de gir beskjed om dårlige dager. De svarer at det kan være vanskelig for foreldre å høre negative situasjoner om barnet sitt hver gang de henter i barnehagen. Foreldrene vet som oftest fra før at barnet har en utagerende atferd, og man kan da gjerne ha fokus på de gode situasjonene som har skjedd i løpet av dagen. Drugli (2013) skriver også dette. Hun mener at mange pedagoger kan oppleve samarbeidet med foreldre som vanskelig. Dette begrunner hun med at søkelyset ofte er rettet mot den negative atferden til barnet. Videre skriver hun at dette gjerne krever spesielle strategier (Drugli, 2013, s.144:145). Vi støtter det informantene og Drugli nevner, og vil trekke frem at forandring i negative atferdsmønstre gjerne skjer over tid. Man kan lage planer for en litt lengre periode av gangen, hvor personalet og foreldre arbeider sammen. Ut fra dette kan man sørge for forutsigbarhet i reaksjoner på atferden, noe Ogden (2009) vektlegger (Ogden, 2009, s. 50). Med godt samarbeid kan barnet få kjenne på at negativ atferd får samme reaksjon hjemme og i barnehagen. Dette medfører også at personalet kan arbeide med å ha fokus på utvikling i atferd over en periode, istedenfor fra dag til dag. Så kan man i ettertid evaluere perioden og finne ut om man har oppnådd resultater eller om det trengs en forandring i metode.

Informantene drar frem ulike metoder når det er snakk om arbeid med utagerende barn. Mette sin avdeling bruker Marte Meo som veiledningsmetode. Dette er en metode der en bruker film for å se hva som skjer i samhandlingen. "Det er fokus på atmosfære og hva som kommuniseres med ord, blick og kroppsspråk". Metoden blir brukt for å styrke et samspill (Marte Meo foreningen, 2023). Hun poengterer også at en kan bruke et foreldresamarbeid inn mot et slikt tiltak. Videre diskuterer de enkeltbarn på avdelingsmøter, ser gjennom filmen fra Marte Meo og gjentar samme prosess igjen. I

lys av dette velger vi å knytte det opp mot systemteori (Drugli, 2013, s.136). Som nevnt tidligere tar teorien utgangspunkt i kompleksiteten i en atferd og ser ikke bare på selve årsaken til atferden. I tillegg handler det om å avdekke faktorer, sammenhenger og mønstre som opprettholder og skaper utagerende atferd. Om det er relasjoner og mønstre i det sosiale systemet som opprettholder en atferd, må man se på helheten i det sosiale systemet (Nordahl et al., 2007, s.12:13). Videre ser vi på Ninas svar, som trekker frem viktigheten av kompetanseheving i personalet. De bruker PPT sin kursrekke "se barn innenfra". Samtidig påpeker hun at barn har forskjellige måter å være på og at personalet må tilpasse seg aktuell barnegruppe. Sara trekker også dette frem. Poenget viser at en trenger kunnskap for å møte utagerende barn på best mulig måte og at barna med utagerende atferd har et spesielt behov for å møte voksne som takler å stå i konflikter, klarer å danne relasjon, og forstår barnet (Drugli, 2013, s.143). Vi støtter viktigheten av kompetanseheving i personalet. Videre tenker vi at ingen atferd hos utagerende barn er lik. Derfor ser vi og nødvendigheten med kompetanse utfra hvilken sammensetning av barnegruppe man har.

I forkant av oppgaven hadde vi en tanke om at overgang barnehage skole kan føre til mer utagerende atferd i førskolegruppen. Vi ønsket også å finne ut om usikkerheten kunne føre til mer utagering i den frie leken. Egne erfaringer tyder på at dette kan ha innvirkning på barna, men vi har verken teori eller forskning som stadfester at dette stemmer.

Når det gjelder overgangen barnehage skole svarer samtlige informanter at de ser mer utagering i førskolegruppen. De tror dette handler om en usikkerhet hos barna. Sara sier: "de vet ikke hva de skal, men de vet hva de har". Hun begrunner dette med forventinger personalet, foreldre og søsken skaper. Mette nevner også at barn som utagerer har en utrygghet i seg selv, uten at hun kommer med noe spesifikk begrunnelse knyttet til dette. Som nevnt innledningsvis belyser Haugen (2023) at nyere forskning viser en økning i overfall på lærere på de to yngste trinnene i skolen. I 2022 var det meldt om 1900 tilfeller hvor barn utagerer mot lærere (Haugen, 8.mars 2023). Det Mette nevner om utrygghet velger vi å knytte til måten man forbereder barn til skolegang på. Man setter gjerne noen forventninger om hvilke kunnskap og ferdigheter som kreves når de skal begynne på skolen. Eksempel på en slik ferdighet er at barna bør kunne rekke opp hånden, og sitte i ro. Befring og Uthus (2019) snakker om psykososiale vansker, som er grunntrekk ved barns læring av sosial og emosjonell kompetanse som omfatter blant annet læring av atferd og ferdigheter. De peker også på at dette er vanskelig for enkelte barn (Befring, et al., 2019, s.500:506). Vår tanke om utagering knyttet til overgangen mellom barnehage og skole bygger på følelsen barna får når de ikke føler at de strekker til. Personalet kan for eksempel si: "Nå må dere sitte i ro og være stille. Det må dere kunne når dere skal begynne på skolen". Dette kan føre til at barn sitter med følelsen av manglende evne på

forventet atferd. Vi kan knytte dette direkte til det en av informantene våre sier om utagerende atferd generelt. Hun retter det i likhet til oss mot barn som ikke strekker helt til og at de derfor utagerer som en reaksjon på omgivelsene. De vet gjerne hva som er rett og galt, men har ikke kapasitet til å gjøre det som er forventet av de i gitt situasjon. Derfor kan utagering oppstå i situasjoner som fri lek.

6.0 Avslutning

Formålet med denne oppgaven var å få økt kunnskap om fem åringer med utagerende atferd og hvordan en best mulig kunne tilrettelegge for inkludering i fri lek, samt forebygge videre negativ atferd. Vi ønsket å finne svar på valgt problemstilling: *«Hvordan legger pedagogen til rette for inkludering av barn i fem årsalderen med utagerende atferd i fri lek?»*

For å kunne komme til en konklusjon på problemstillingen vår, har vi undersøkt relevant teori og knyttet det opp mot innsamlet data. Vi har gjennom vår undersøkelse funnet ut at den frie leken handler om lek på barnas premisser, der de voksne sin rolle er å delta og støtte leken. I tillegg er det et skille mellom den frie leken og voksenstyrte aktiviteter, hvor informantene beskriver voksenstyrte aktiviteter som lek med et mål og at det blir brukt som et pedagogisk redskap. Under temaet utagerende atferd får vi en beskrivelse om at atferden går utover andre barn og at typiske trekk ved atferden er at den er verbal og fysisk. Funnene viser at barn med utagerende atferd har en uforutsigbar atferd som gjør det vanskelig å delta i fri lek og har vanskeligheter for å bli valgt som lekekamerat grunnet en usikkerhet hos de andre barna. Vi ser en sammenheng mellom grensesetting hjemme og i barnehagen, som kan føre til negativ atferd. For å unngå dette ser vi viktigheten med et godt foreldresamarbeid, som resulterer i at barna får kjenne på at negativ atferd får samme reaksjon i barnehage og i hjemmet. I tillegg er foreldresamarbeid et viktig tiltak for å kunne møte barnet på best mulig måte ut ifra aktuell dagsform.

Et interessant funn var forskjellen på opplevelsen av utagering knyttet til den voksenstyrte aktiviteten og den frie lek. Vi hadde en tanke om at de løse rammene som er i den frie leken kan føre til mer utagering. Deler av funnene støtter seg til vår tanke. Det betyr nødvendigvis ikke at informantene mener at man bør jobbe annerledes inn mot fri lek, men at behovet for tilrettelegging er større hos noen. Som vi nevnte i innledningen, er førskolealderen en kritisk periode for utvikling av sosiale og emosjonelle ferdigheter (Ogden, 2022, s.62). Vi ser viktigheten av å ha et samkjørt og stabilt personale som er grunnleggende for arbeid inn mot utagerende barn, og at terskelen for å bytte roller er viktig for å tåle en utfordrende atferd.

Med tanke på formulering i problemstillingen om hvordan pedagogen legger til rette for inkludering kan vi ikke vise til konkrete funn. Derimot viser funnene at det arbeides med tiltak og tilrettelegging for å avvenne negative atferdsmønstre. Det nevnes blant annet foreldresamarbeid, personalsamarbeid, voksentetthet og å sette inn tiltak der utfordringene oppstår. Dette kan igjen føre til at barnet blir lettere inkludert i fri lek. Skal man oppnå gode resultater rundt endring av negative atferdsmønstre, bør arbeidet starte tidlig som nevnt innledningsvis (Halsan, 2012). Vi ser det som viktig å kunne arbeide med avvenning av negative atferdsmønstre før de starter på skolen. På skolen har en ikke samme voksentettheten som i barnehagen og det blir vanskeligere å plukke opp, og arbeide med utfordringer hos enkelte barn.

Undersøkelsen vi har gjort tyder på at det jobbes godt med avvenning av negative atferdsmønstre hos førskolebarna, men at vi fortsatt har en veg å gå. Avslutningsvis ser vi nødvendigheten med økt kompetanse generelt om ulike atferdsmønstre, og hvordan en best mulig legger til rette for en god hverdag for alle barn.

7.0 Litteraturliste

- Befring, E., Næss, K.-A. B., & Tangen, R. (2019). *Spesialpedagogikk* (6. utgave.). Cappelen Damm akademisk.
- Bergsland, M. D. & Jæger, H. (Red.). (2014). Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen. Cappelen Damm Akademisk.
- Dalland, O. (2021). *Metode og oppgaveskriving* (7.utg.). Gyldendal.
- Drugli, M. B. (2013). *Atferdsvansker hos barn: evidensbasert kunnskap og praksis*. Cappelen Damm akademisk.
- Fodstad, C. D., Glaser, V., & Sæther, M. (2021). *Den frie lekens vilkår*. Universitetsforlaget.
- Halsan, A. (2012, 05. juni). Tidlig innsats forebygger atferdsvansker. Hentet fra: – Tidlig innsats forebygger atferdsvansker (forskning.no)
- Haugen, V. F. (8.mars 2023). *Dagens* (radio). NRK. Hentet fra: [8. mars - Dagens - NRK Radio](#)
- Holland, H (2013). *Varig atferdsendring hos barn – krever varig atferdsendring hos voksne*. Gyldendal akademisk.
- Jørgensen, P. & S., Rienecker (2013). *Den gode oppgaven: Håndbok i oppgaveskriving på universitet og høyskolen* (2.utg.) Fagbokforlaget.
- Kinge, E. (2020). *Utfordrende atferd i skolen*. Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagen: Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. UDIR. Henta frå: [Rammeplan for barnehagen \(udir.no\)](#)
- Korsvold, T. (2011). *Barndom - barnehage - inkludering*. Fagbokforlaget.
- Lundh, L., Hjelmbrekke, H., & Skogdal, S. (2014). *Inkluderende praksis: gode erfaringer fra barnehage, skole og fritid*. Universitetsforlaget.

Marte Meo Foreninger. (2023). Henta fra: [Marte Meo metoden – Marte Meo foreningen](#)

Nordanger, D. Ø., & Braarud, C. B. (2017) *Utviklingstraumer: Regulering som nøkkelbegrep i en ny traumepsykologi*. Fagbokforlaget.

Nordahl, T., Sørli, A-M., Manger, T., & Tveit, A. (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge*. Fagbokforlaget.

Nordahl, T., & Manger, T. (2007). *Atferdsproblemer blant barn og unge*. Fagbokforlaget.

Ogden, T. (2009). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen* (2. Utgave.). Gyldendal.

Ogden, T. (2022). *Sosial kompetanse og problematferd blant barn og unge* (2. utgave.). Gyldendal.

RVTS. (2023) Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsfare. Hentet fra: [Regionale ressursentre - RVTS](#)

Sjøvik, P. (2014). *En Barnehage for alle: spesialpedagogikk i barnehagelærerutdanningen* (3. Utg.). Universitetsforlaget.

Skram, D. (2016). *Barns utvikling leik og læring: pedagogisk arbeid i barnehage og skule*. Det Norske Samlaget.

Sollesnes, T. (2018). *Vellykket arbeid med vanskelig atferd*. Cappelen Damm akademisk.

Solli, K-A. & Andresen, R. (2017). "Alle skal bli sett og hørt". Barnehagepersonalets synspunkter på inkludering. I A.L. Arnesen (Red.), *Inkludering: perspektiver i barnehagefaglige praksiser*. (2.utg. s.138-160). Universitetsforlaget.

Solli, K-A. (2017). Inkludering i barnehagen i lys av forskning. I A.L. Arnesen (Red.) *Inkludering: perspektiver i barnehagefaglige praksiser* (2.utg.) (s. 36-68). Universitetsforlaget.

Utdanningsdirektoratet. (2016). *Relasjoner mellom elever*. Hentet fra: [Relasjoner mellom elever.pdf](#)

8.0 Vedlegg

8.1 Informasjonsskriv

Informasjonsskriv for deltakelse i bacheloroppgave

Dette er et spørsmål om du ønsker å delta som informant til vår bacheloroppgave. Formålet med oppgaven er å undersøke utagerende atferd og hvordan pedagogisk leder arbeider for å legge til rette for disse barna. Som fremtidige barnehagelærere tenker vi at dette er en tematikk som krever kompetanse og kunnskap når vi møter utagerende barn i barnehagen. Samtidig har vi alle en spesiell interesse for utagerende barn og en erfaring om at det kan være krevende å gå fram i situasjoner der hensikten er å støtte barna.

Problemstillingen vår er:

“Hvordan legger pedagogen til rette for inkludering av barn i 5 årsalderen med utagerende atferd i fri lek?”

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du ønsker å delta i prosjektet, innebærer det deltakelse i et intervju uten lydopptak. Intervjuet vil inneholde spørsmål om overordna kategorier som retter seg mot begrep som utagerende atferd, fri lek, inkludering og tilrettelegging. Veileder vil få innsyn i informasjon fra intervjuet. Det vil derimot ikke bli gitt personopplysninger eller andre opplysninger som kan føre til identifikasjon av deg.

Det er frivillig å delta

Det er helt frivillig å delta i prosjektet. Dersom du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket ditt, uten å oppgi grunn. Alle dine personopplysninger og informasjon fra intervjuet vil da bli slettet.

Ditt personvern – Hvordan vi oppbevarer dine opplysninger

Datamaterialet og oppgaven vil være anonymisert og det vil dermed ikke være mulig at noen gjenkjenner deg. Vi vil behandle personopplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Notater fra intervjuet vil oppbevares utilgjengelig for andre. Dersom det kommer fram personopplysninger underveis i intervjuet, vil disse bli kodet slik at bare vi kan forstå hva de betyr.

Hva skjer med opplysningene etter at bacheloroppgaven er levert?

Notatene fra intervjuet/observasjonene makuleres og slettes når oppgaven er levert og godkjent. Oppgaven skal leveres 25.mai 2023, deretter følger en tre ukers sensurtid.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Dersom du har spørsmål til oppgaven eller ønsker mer informasjon. Kontakt oss gjerne.

Lars Kristian Garnes

Mobil: 456 66 858

Epost: lars.k0304@gmail.com

Kari Myrland Skrautvol

Mobil: 481 19 311

Epost: kari_s@hotmail.no

Andrea Sæhle Samland

Mobil: 476 18 705

Epost: andrea-samland@hotmail.com

Eller vår veileder:

Navn: Dag Skram

Epost: Dag.Skram@hvl.no

Med vennlig hilsen

Lars Kristian Garnes, Kari Myrland Skrautvol og Andrea Sæhle Samland

8.2 Samtykkeskjema

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjonen om prosjektet, og fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

Å delta i Intervju rundt prosjektet: “Hvordan legger pedagogen til rette for inkludering av barn i 5 årsalderen med utagerende atferd i fri lek?”

Jeg samtykker til at mine svar/observasjonene kan oppbevares og behandles fram til prosjektet er avsluttet.

(Signatur av prosjektdeltaker, sted og dato)

8.3 Intervjuguide

Nr	Tema	Spørsmål
1	Innledende spørsmål	Hvilken utdanning og stilling har du? Hvor lenge har du arbeidet i barnehagen?
2	Presentere problemstilling	Hvordan legger pedagogen til rette for inkludering av barn i 5 årsalderen med utagerende atferd i fri lek?
3	Tematiske spørsmål	
	Frilek	Hva legger du i begrepet "fri lek"? Hva tenker du er forskjellen mellom voksenstyrt lek og fri lek? Har avdelingen mest fokus på voksenstyrte aktiviteter eller frilek i barnehagen?
	Utagerende atferd	Har du erfaring med 5åringer med utagerende atferd i barnehagen og i så fall hvilke? Hva tenker du på når du hører begrepet "utagerende atferd"? Hva vil du si er forskjellen mellom "normal/vanlig atferd" og utagerende atferd? Opplever du at barn med utagerende atferd endrer atferd fra voksenstyrte aktiviteter til den frie leken? <ul style="list-style-type: none"> • I hvilken grad? • Hvorfor tror du dette skjer? • Voksne sin rolle? • Andre barn sin rolle? Hvordan opplever du deg selv i møte med barn med utagerende atferd? Hvilken innvirkning har overgangen barnehage skole på utagering hos 5åringen?

		<ul style="list-style-type: none"> • Krav • Forventinger • Usikkerhet
	Inkludering	<p>Hva legger du i begrepet inkludering knytt til den frie leken og utagerende atferd?</p> <p>Tenker du at barn med utagerende atferd har vanskeligere for å bli inkludert i den frie leken, i så fall hvordan?</p>
	Tilrettelegging	<p>Hvordan legger dere til rette for barn med utagerende atferd blir inkludert i den frie leken?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samarbeid i personalet • Tiltak • Kartlegging <p>Hvordan arbeider dere med utagerende barn?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kartlegging av årsaker? • Kompetanseheving på avdelingen rundt barn som utagerer?
4	Avsluttende spørsmål	Er det noe mer du vil tilføye rundt dette temaet?
5	Tusen takk for at du ville stille til som informant til vår bacheloroppgave!	